

ПРОГРАМ ГИМНАСТИКЕ У ОБУЦИ ВОЈНИХ СТРУКТУРА СРБИЈЕ ОД 1850. ГОДИНЕ

Владан Вукашиновић¹, Драган Стрелић², Саша Вајић² и Виолета Шиљак³

¹Факултет спорта и физичког васпитања, Универзитет у Београду, Србија

²Војна академија, Универзитет одбране у Београду, Србија

³Факултет за менаџмент у спорту, Алфа БК Универзитет, Београд, Србија

УДК 796.41:355.351
796::93/99(497.11)

САЖЕТАК

Посматрајући развој наставе физичке обуке војске кроз историју, од Војске Кнежевине Србије до данашње Војске Србије, може се рећи да је, поред осталих програмских сегмената, гимнастика била темељни чинилац физичког вежбања у свеукупном процесу практичне и војне обуке. Овај развој пратиле су честе промене у реализацији физичке обуке (програмски садржаји, фонд сати, методски поступак и др.), што је опет зависило од потреба војске, односно циља обуке – усмереног на достизање оптималних физичких способности ради извршавања војних задатака у свим околностима. Први писани трагови о примени гимнастике у Војсци Кнежевине Србије датирају из периода оснивања Артиљеријске школе (1850, претеча Војне академије), где су основу физичке обуке сачињавали следећи садржаји: борење, гимнастика, пливање, фехтовање и јахање. Нешто касније, 1867. године, у оквиру телесног „вежбања“, реализоване су гимнастичке вежбе које су биле претече данашње јутарње гимнастике, а која је и данас неизоставан део обуке припадника Војске Србије. Проблем рада се односи се на примену развој гимнастике у процесу обуке, од Војске Кнежевине Србије до Војске Србије. Циљ овог рада је да се на основу истраживања релевантне грађе и прикупљених података укаже на перманентну примену садржаја гимнастике у образовном процесу војних структура и повремене промене према специфичним захтевима надградње војних и стручно-специјалистичких вештина војних припадника. У истраживању је коришћена историјска метода.

Аутор за кореспонденцију
Виолета Шиљак
violeta.siljak@alfa.edu.rs

Резултати истраживања указују на значај и улогу гимнастике као основе физичког вежбања за унапредјење физичких способности војника као основног елемента борбене готовости.

Кључне речи: војска, настава, гимнастика, програми, историјат, Артиљеријска школа, Војна академија

УВОД

У наслову рада истакнут је познати феномен – гимнастика, до сада сагледаван и истраживан у светлу значаја и важности примене њених садржаја, на основу низа специфичности које је одликују, у настави, бројним спортовима, спортским и уметничким дисциплинама и програмима. То је одувек било могуће захваљујући неприкосновеним базичним, васпитно-образовним, био-психо-социјалним утицајима и магично привлачним атрибутима које карактеришу овај комплексни појам – гимнастику. Базичност гимнастике, и некада и данас, квалификована је бројним карактеристикама које се заснивају на разноврсним формама кретања, широком обиму избора садржаја (средстава), стимулативном и свестраном утицају сложених кретања на позитивне промене у развоју психо-физичких и креативних потенцијала, дакле, способности у најширем смислу: моторна и општа интелигенција, координација, окретност, снага, брзина, специфична издржљивост, гипкост, динамичка равнотежа, оријентација у простору и времену, осећај за мишићно напрезање, концентрација, смелост, стрпљивост, упорност, тачност, аналитичност, спремност на сарадњу и др¹.

Креатори разних васпитно-образовних програма у настави војног школства (за официрски и подофицирски кадар) и војној обуци (за војску), посматрајући кроз историју, под гимнастиком су подразумевали готово сва средства из целокупног система телесног вежбања (док се још нису издвојили посебни облици гимнастичког вежбања). Полазећи од давно познате могуће применљивости корисних гимнастичких садржаја у постизању вишеструких циљева, суштина концепта војних наставних

¹ Вукашиновић Владан, Миљан Грбовић и Милинко Дабовић: „Примена спортске гимнастике у другим спортским гранама“, у *Дечији спорт, од праксе до академске области*, уредници Бранислав Јевтић, Јарослава Радојевић, Ирина Јухас, Роберт Попрет. Београд: Факултет спорта и физичког васпитања, 2011, стр. 437-438.

програма била им је остваривање завидног квалитета опште и специфичне физичке припреме субјеката наставне обуке.

Подаци из богате и дуге историје телесног вежбања о развијању и примени појединих облика гимнастичког вежбања сежу у дубоку прошлост, од критско-микенске, египатске, грчке и римске културе. У време старих Грка гимнастика и гимнастичке игре биле су средство у васпитавању деце и омладине, у гимназијама се вежбало ради стицања војничке спремности, и код Спартанаца гимнастиком се, поред других облика вежбања, образовао спретан и издржљив војник за борбу и победу. О важности гимнастике писао је и Сократ, препоручујући је својим ученицима у циљу хармоничног образовања - духовног и телесног².

Историјат обуке војних структура у Кнежевини Србији, потом и Краљевини Србији, настајао је праћењем својеврсних токова историје српског и југословенског народа, испреплетених политичким, ратним и друштвеним збивањима на Балкану и Европи, као и захваљујући политичким амбицијама династија Обреновић и Карађорђевић за стварањем јаке одбрамбене војске у независној и сувереној држави. Прве облике вежбања војника у Србији увео је Карађорђе оснивањем стајаће војске (1808), по примеру егзерцира руске војске која се тада налазила у Србији. Касније је и Милош Обреновић основао регуларну стајаћу војску (1826), али је уведен европски војни егзерцир³. После добијања аутономије Хатишерифом (1830), стварају се услови за бржи привредни и културни развој Србије и почиње брз развој школства и просвете. Кнез Милош Обреновић, сматрајући народну војску непоузданом, пошто се често стављала на страну побуњеника, отворио је „Гвардијску школу“ (1830), за припремање официрског кадра, у којој ће кадети учити војне науке и вежбања. Ова школа није се дуго одржала, па је кнез подигао „једно војничко воспиталиште“ (1837), у коме су предавали егзерцир мајстори⁴ (војних вежби – вештина).

За неколико година, од добијања независности, у Кнежевини Србији било је више од 80 школа са око 3000 ученика (1839), са већ донетим првим наставним планом и програмом основних школа (1838) и Упутством за рад

² Ђорђе Глибоњски, *Ћимнастичке игре за Српске народне школе*. Нови Сад: Штампарија А. Пајевића, 1880, стр.1-2

³ С. Ђукић, „Страни утицаји на развој српске војне доктрине 1878 - 1918. године“. Докторска дисертација. Филозофски факултет Универзитета у Београду, 2013, стр. 297.

⁴ Никодије Трујић, *Физичка култура у школама Србије у 19. веку*. Београд: Комисија за историју, Архив и Музеј физичке културе Србије, 1976, стр. 207-208.

Гимназије (1839). Исте године, Српска влада, под владавином кнеза Михаила Обреновића, у намери да што пре добије образовне кадрове за рад у државним службама, послала је на школовање 10 војних питомаца – стипендиста у Аустрију и Немачку⁵. У кратком периоду физичко васпитање заузеће видно место у школовању официра и издвојиће се као важан и специфичан предмет. То су почеци војног школовања у Србији до средине 19. века.

На основу прегледа респективне фактографије, углавном непубликованих научних дисертација и службених докумената, наметнуо се утисак да је о значају и примени програма гимнастике у обуци војних структура Србије, током историје, мало писано, те се наметнула потреба да се детаљније истражи поменута проблематика. Циљ овог истраживања била је систематизација прикупљених података о појави и развоју програма гимнастике у војним структурама и приказ (преглед) примене садржаја гимнастике у образовном процесу војних структура. На основу дефинисаног циља претпоставило се да се гимнастици и њеним програмским садржајима придавала велика важност од самог почетка организовања наставе, да је перманентно примењивана као окосница физичког вежбања војних субјеката, и да је, посматрано хронолошки, периодично трпела измене.

МЕТОДЕ

У истраживању је коришћена историјска метода. Извршена је анализа шире фактографске грађе у оквиру хеуристике: монографске публикације, архивски документи, упутства и правила за физичку обуку и физичко васпитање, непубликоване магистарске и докторске дисертације, споменице, брошуре, записници. Прикупљени подаци из историјских извора су разврстани, анализирани и упоређивани с обзиром на различите аспекте који карактеришу истраживани феномен у Србији од средине 19. века до данас.

РЕЗУЛТАТИ СА ДИСКУСИЈОМ

У Србији је одувек постојао снажан култ војске, нераскидиво повезан са вишевековном историјом ратовања и традицијом неговања витешког

⁵ Стефан Илић и Слађана Мијатовић. *Историја физичке културе Кнежевине и Краљевине Србије*, део 3. Београд: Факултет физичке културе Универзитета у Београду, 2006. стр. 399-400.

духа у народу. Војска је била стуб одбране независности и територијалног интегритета државе у којој је живео српски народ, а било их је више, те се поклањала велика пажња њеној физичкој обуци. Током овог истраживања уочен је ток честих промена у реализацији физичке обуке - програмских садржаја, услова, фонда сати, методике и др. Гимнастика, са својим пратећим садржајима, врло рано је заузела незаменљиво место од како је настава физичког вежбања институционално организована. Као предмет имала је разне облике и називе: телесно вежбање (просте вежбе или вежбе обликовања, прим. аут.), јутарња, бојна ("војена"), соколска, гимнастика са оружјем, стрељачка, са справама и гимнастика на справама⁶ и др. Заједничко за општи појам гимнастике био је атрибут базичности у процесу унапредјења физичких способности војника и официра.

Први подаци везани за почетак примене гимнастике, као предмета у настави редовног физичког вежбања Српске војске у **Кнежевини Србији (1830-1882)**, везују се за „Артилериску школу“ (основану 1850). Према „Устројенију“ од 6. марта 1850. у Артиљеријску школу су примани младићи на тромесечни „предуготовнички курс“ (селекција питомаца) на коме је у оквиру друге класе предавана Гимнастика. Параграфом 32 „Устројенија“ били су предвиђени и предмети пливање (обука непливача), фехтовање (мачевање) и јахање⁷. Основе телесног вежбања и борба са пушком прописане су први пут „Пешадијским егзерцирним правилима“ (1867), а „Упутом за упражњавање гимнастике и телесног вежбања“ (1875, методика) била су дефинисана „гимнастичка упражњења“ (вежбе) кроз садржаје: телесна „вежбања“, „вежбања“ са оружјем, борбе с пушком, гимнастику на справама и јутарњу гимнастику⁸.

Према „Изводу из пешачких правила“ од 1867 јутарња гимнастика се изводила свакодневно, пре наставе и пре извршења редовних војничких задатака, у униформи и чизмама. Овим упутством прописан је и циљ гимнастике у Војсци Кнежевине Србије: „да се правилним вежбањем тела развије снага и окретност војника“. Гимнастика на справама је вежбана на

⁶ Драгана Периф, "Настава физичког васпитања у Војној академији Копнене војске од оснивања до распада СФРЈ". Докторска дисертација. Факултет физичке културе Универзитета у Београду, 2000. стр 48-49.

⁷ Никодије Трујић, *Физичка култура у школама Србије у 19. веку*. Београд: Комисија за историју, Архив и Музеј физичке културе Србије, 1976, стр. 257; Војна академија, *Споменица Војне академије 1850 – 1925*. године. Београд: Штампарска радионица Војске и Морнарице, 1925, стр. 49-50, 61- 62.

⁸ Станојло Стокић. *Рекрутска школа, Ратник књ. II*, св. VII. Београд: Главни Ђенералштаб, Државна штампарија, Лист за војне науке, новости и књижевност, 1879, стр. 24-27; С. Стокић. *Мисли о вежбању пешадије и здружених родова војске у пољској – ратној – служби*. Београд: Службени војни лист, СВЛ број 11. 19. марта 1883, 575-580.

вратилу, греди „за балансирање“, сандуку за прескакање, на разбоју, на „ужетима“, моткама, лествицама, вешалима са моткама, „узицама“ за прескакање, упражњавани су скокови, поскоци, за снагу згибови, склекови и пропадања, њихања⁹. Као један од нових садржаја гимнастике била је и „употребљива гимнастика“, пренета из пруске војске у Србију, а прописана „Упутом за упражњавање употребљиве гимнастике“ у руској војсци 1859¹⁰

Артиљеријска школа је преименована у Војну академију 1880. године. У трогодишњој Нижој и двогодишњој Вишој школи Војне академије у **Краљевини Србији (1882-1914)** изучаване су вештине из гимнастике, борења и јахања, а часове су изводили, поред познатих учитеља спортских вештина, и школовани официри са завршеним курсевима. У наставни план предмета Гимнастика, до 1903, увођени су нови садржаји у простим вежбама, бојној гимнастици и гимнастици на справама. У кругу Академије изграђен је полигон за бојну гимнастику са разним препрекама. Осим на отвореном вежбалишту са гимнастичким справама, гимнастика на справама је реализована и у затвореној гимнастичкој сали, а постојећим справама придодате су нове - јарац, коњ, сто за прескок и кругови. До 1914. године вршене су измене програма школовања питомца, а предмет Гимнастика на Војној академији је обухватао: телесно вежбање, вежбање оружјем, борба пушком, трчећи корак, гимнастика на справама и примењена – бојна гимнастика¹¹.

Министарство војно је настојало да српски официри не заостају по квалитету обуке за великим европским војскама и да се ниво обуке стално унапеђује. У десетогодишњем периоду (1888-1898) одлазило је између 18 и 42 официра годишње (3% годишње) на усавршавање у европским војним школама и војскама, највише на практичну наставу у Русији, Аустрији, Пруској, Белгији, али и касније, у почетком 20. века у Француској¹². По повратку ови официри су доносили програмске новине, иако се гимнастика развијала на основу постојећих упутстава, тако је капетан Станојло Стокић на Топчидерском брду, у оквиру обуке са „Учевним батаљоном“ изводио „употребљиво вежбање“¹³.

⁹ Министарство војно. *Извод из пешачких правила*. Београд: Државна књигопечатна, 1867. Министарство војно. *Упут за упражњавање гимнастике свију родова оружја*. Београд: Државна штампарија, 1875, стр. 8-27.

¹⁰ Стокић, 1883 стр. 575-580.

¹¹ Перић, 2000 стр. 85-89, 103 и 111.

¹² Дејан Гавриловић. Великан српскога спорта пуковник драгомир Николајевић. Београд: самостално ауторско издање, 2011, стр. 113.

¹³ Стокић, 1883. стр. 653-654.

Војна академија имала је изузетно квалитетан наставнички кадар, од оснивања Артиљеријске школе до почетка Великог рата (1850-1914) предавали су учитељи вештина, официри (од укупно 286 наставника, предавало је 200 српских официра) и подофицири - професорски помоћници у Нижој школи академије¹⁴. Главни и најпознатији учитељ мачевања на Војној академији био је Шарл Дусе, затим, мењали су се и не мање познати учитељи и официри: Јован Замастил (предавао пет година гимнастику, борење и пливање), учитељ мачевања Ђорђе Марковић – Кодер, пешадијски капетан прве класе Лазар Цукић (гимнастику), инжењеријски капетан прве класе Димитрије В. Караџић (син Вука Караџића, предавао је гимнастику), пешадијски мајор Фердо Михоковић (гимнастику, борење и пливање), гимназијски учитељ Љубомир Илић (гимнастику и борење), пешадијски пуковник Стеван П. Јовановић (гимнастику), адвокат Јован Стојановић (гимнастику), пуковник Светислав Г. Мишковић (борење и гимнастику), др Драгиша Станојевић, резервни пешадијски потпуковник Атанасије М. Поповић (гимнастику), артиљеријски пуковник Драгомир Т. Николајевић (гимнастику и борење), чешки соколски предњак и начелник, и инспектор Министарства просвете за гимнастику Мирослав Војиновић (пре промене имена звао се Франтишек Хофман (предавао је гимнастику).

Официрски кадар је у то време, био значајан део првих стручних кадрова за пропагирање и развој гимнастике (поред војних вештина), не само у српском школству, већ и у грађанским друштвима за вежбање. „Законом о устројству гимназија“ (1863) надарени ученици су, поред црквеног певања и музике, могли да уче и гимнастику. Иако је почела да се у програме основних школа уводи крајем 1868. године, гимнастика је постала обавезан предмет тек 1882. године, а програми гимнастике су донети следеће 1883. Од 1882/83. школске године официри и подофицири предавали су гимнастику у Богословији и учитељским школама у Београду и Нишу, и у гимназијама, нижим гимназијама и реалкама широм Србије, а овим ангажовањем официрског кадра решаван је проблем дефицитарности наставника гимнастике¹⁵.

Овакав карактер вежбања у школама био је резултат и политичких амбиција династије Обреновић, кнеза Михаила и краља Милана, да се српска војска модерно обучи и створи што спремнији резервни кадар, регрутован из редова ученика средњих школа. Међутим, после једновременог повлачења официра из наставе (1890), услед наглашеног војничког карактера вежбања и предлога да се одвоји војно од телесног вежбања (због

¹⁴ Гавриловић, 2011, стр. 106-107.

¹⁵ Вукашиновић, Владан. *Соколство у Смедереву, 101 година соколства и 128 година гимнастике (1885-2013)*. Смедерево: самостално ауторско издање, 2013, стр. 15-16 и 19.

недостатка кадра гимнастика и „воено учење“ су били спојени у један предмет), у многим школама у Србији током читаве последње деценије 19. века неће бити наставе гимнастике¹⁶. Интересантан је и податак да су међу овим ауторитативним, одговорним и педантним кадровима предавачима у школству биле и славне српске војводе потпоручник Живојин Мишић у Првој београдској нижој гимназији и пешадијски потпоручник Степа Степановић у Крагујевачкој гимназији (1882-1884)¹⁷. Не мањи по значају, познат је и допринос официра Краљевине Србије у оснивању и развоју српског олимпијског спорта. Многи официри, на челу са капетаном Светомиром Ђукићем, заслужни су за оснивање „Српског олимпијског клуба (1910), који је имао велику подршку министарстава, војних команди, институција, као и краља Петра¹⁸.

Силом прилика у Великом рату Војна академија је имала прекид у раду (1914-1919), а након тога, вршена је њена обнова све до 1921. у новоформираној држави **Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца (1918-1929)**. У наставном плану (из 1925) питомци су изучавали гимнастику по Тиршовом соколском систему у свим годинама школовања, недељно по два часа: просте вежбе „на месту и са места“ (вежбе обликовања), вежбе на справама (вратило, карике, коњ - волтижовање на гимнастичком и живом коњу, греда, лестве, уже, „сто“ (велики прескок), „јарац“ (козлић) и мотке), вежбе са справама (ђулад, штапови, чуњеви – буздовани) и примењену бојну гимнастику. Ове програме вежбала је и војска, и периодично су мењани. У оквиру практичних курсева реализована су телесна вежбања, вежбања са оружјем, стрељачка гимнастика и примењена бојна гимнастика. Поред гимнастике, у програму су реализовани и лака атлетика, савладавање препрека, борења, пливање и јахање¹⁹.

И надаље, у **Краљевини Југославији (1929-1941)**, окосница телесног васпитања питомаца је гимнастика по соколском систему. Поред гимнастике, у свим програмима Војне академије били су заступљени и предмети борење и јахање. Од 1930. године програм гимнастике са фондом од 30 часова годишње садржао је: просте вежбе, вежбе на справама (вратило, карике, коњ, греда, лестве, уже, сто, јарац, мотке), вежбе са справама и „скупине“ (акробатске вежбе), боксовање у оквиру гимнастичких вежби

¹⁶ Вукашиновић, 2013, стр. 16, 29.

¹⁷ Трујић, Никодије. „Мишић Живојин“, у *Сто биографија*, 3. св, градја за енциклопедију физичке културе и спорта Србије, уредник Радивоје Марковић, 180-181. Београд: Комисија за историју, архив и музеј физичке културе Србије, 1974, стр. 180-181; Трујић, 1976, стр. 275.

¹⁸ Јован В. Петровић, „Српски олимпијски клуб (1910-1980)“. *Физичка култура*, бр. 1 (1981), стр. 75-76

¹⁹ Перић, 2000, стр. 130.

обликовања, као и елементарне игре и лака атлетика (трчање на кратке даљине, скок у вис, у даљ, у дубину, на јуриш, бацање камена и кугле). Поред тзв. „примењене гимнастике“ и вежби с оружјем, питомци су савладавали препоне, тзв. бојну гимнастику²⁰. У годинама непосредно пред распад Југославије, програмски садржаји гимнастике, према наставном плану прве године Ниже школе Војне академије (1939/40) су: вежбе обликовања, вежбе на справама (вратило, јарац, разбој, коњ у дужину, сто у дужину, скокови са одскочне даске), војна гимнастика (пењање уз уже, мотку и стабло) и „различности“ (колут напред, колут назад, колут напред летећи преко питомца и сл.). На трећој години, овом програму су придодати : “смучарска гимнастика”, у оквиру гимнастике на справама – вежбе на рипстолу, у оквиру војне гимнастике - бацање бомбе у даљину и циљ, провлачење и прескакање разних природних и вештачких справа, скок мотком у даљину, и као различности - премет, став о шакама, мостић, предношка, заношка и др²¹.

При реорганизацији Војне академије (1944), посебан проблем био је формирање стручног кадра за све предмете. Први наставници телесног васпитања били су познати некадашњи соколски предњаци Франо Жиц и Рафаел Бан, иначе аутори већег броја приручника и књига за гимнастику²². Од 1945. године гимнастика је остала део обавезног физичког вежбања у свим војним структурама, војном школству и Југословенској армији **ФНРЈ**, са програмима јутарња гимнастика („зарјатка“) и вежбе на справама и вежбе равнотеже (на разбоју, греди, вратилу, прескоцима. У слободно време организована су такмичења у гранама, односно дисциплинама за које су постојали услови (атлетика, бокс, рвање, фудбал, кошарка, пливање...)). Наставне планове и програме за војне школе и трупну обуку јединица војске прописивао је Одсек за физкултуру Четврте управе Генералштаба, највиши орган руковођења у Југословенској армији по питању обуке. Настава физичког васпитања је реализована на основу ”Програма физкултуре у Југословенској армији“(издавач Генералштаб) и на основу Упутства за физкултурни рад у јединицама (за јединице армије, издавач Министарство народне одбране, 1945), утемељеног према приручницима и упутствима

²⁰ Архив Централне војне библиотеке Београд, инв. бр. 2304. НПП за 1,2,3,4. и 5. годину Ниже школе Војне академије. Београд: Аутографска радионица Војне академије, 1930, стр. 3-20.

²¹ Војна академија. *Гимнастика*, наставни план и програм за прву годину Ниже школе Војне академије – 67. класа наставне 1939/1940. године). Београд: Аутографска радионица Управе Војне академије, 1939, стр. 3-19.

²² Перић, 2000, стр. 201.

совјетске армије²³. Овакав начин физичког васпитања примењиван је до 1950. године, а затим је Управа Војне академије преузела израду нових наставних програма према смерницама управе Генералштаба. Због потреба за стручним кадровима, 1947. године је оформљено "Војно одељење државног института за физкултуру" (ДИФ) које се усавршавало на "Једногодишњем војном физкултурном курсу" у Београду.

Од 1951. године у настави на Академији је коришћен "Приручник за гимнастику, бокс и рвање" у коме се дају методичка упутства и за програм гимнастике: просте вежбе (јутарње вежбање – гимнастика), вежбе на справама - на разбоју, вратилу, круговима, коњу са једном хватаљком, греди, прескоцима и на тлу. Исте године, након формирања Југословенске народне армије (1951), војска почиње да своје садржаје физичке обуке прилагођава према сопственим потребама, и програм гимнастике је обухватао просте вежбе, вежбе на справама (вратило, разбој, кругови, коњ са једном хватаљком, греда), прескоке (јарац, коњ), вежбе са теретом и вежбе на тлу. Уведена су и прегледна такмичења у шестобоју и четворобоју за војнике. У оквиру четворобоја изводиле су се дисциплине: сплет простих гимнастичких вежби, вежбе на вратилу или греди, прескоци преко козлића и савладавање стазе. Гимнастика се у овом периоду надограђивала на наставу савладавања полигона пешадијских препрека (од 1946. године стаза од 110 метара, да би 1953. стаза препрека имала 240 метара са 18 препрека). На основу постигнутих резултата у четворобоју и шестобоју додељиване су значке физкултурника „ЗРЕН“ ("За републику напред")²⁴. Занимљиво је да су припадници војске учествовали на бројним соколским слетовима пре Другог светског рата, и касније (гимнастика, масовне скупне вежбе, стрељаштво, атлетика и др.). На Другој Гимнастради (Загреб, 1957) питомци Морнаричког школског центра из Пуле имали су запажен гимнастички наступ.

Од 1960. године на снагу је ступило јединствено "Упутство за телесно васпитање" које се примењивало у свим војним структурама, као полазна основа за планове и програме унутар војске (разликовао се само фонд сати обуке) у зависности од специфичности видова, родова или служби и временског ограничења обуке. Ова упутства ће се периодично мењати: 1973. (војска СФРЈ), 1986, 1995. (после распада СФРЈ, војска **Савезне Републике**

²³ Саша Вајић, „Увођење, развој и реализација организационих облика физичког васпитања у Копненој војсци Југословенске народне армије у периоду 1945 – 1995. године". Магистарска теза. Факултет спорта и физичког васпитања Универзитета у Београду, 2014, стр. 9, 36,73-74.

²⁴ Војни архив Министарства одбране Републике Србије, фонд ССНО, К-284, ф. 01, 001/001. *Програм физкултуре у Југословенској армији*. Београд: Наставно одељење Четврте управе ГШЈА, 1946, стр. 10.

Југославије), 2003. (само измењено и допуњено упутство за Војску **Србије и Црне Горе**) и 2011. ново “Упутство за физичку обуку у Војсци **Републике Србије**, које важи и данас. У новим Упутствима није било значајнијих промена до 2011. године у програмима гимнастике, и даље се вежбе гимнастике класификују у групе: гимнастичке вежбе без справа (комплексни простих вежби, за мокар терен и зиму), вежбе у кретању (ходања, трчања, поскоци...), у паровима (потискивања, надвлачења), са справама (пушка, аутомат, коцка, тег, сувежбач), на справама, савлађивање простора и препрека (разна кретања) и пешадијска стаза²⁵.

О томе колико је Гимнастика високо вреднована у југословенским војним институцијама до 2011. сведоче наставни програми, у њима је евидентирано преко 80 различитих вежби на справама. Такође, очене су и вежбе са високим техничким захтевима (салто напред, и назад, премети, склопке, искрети и саскоци, скокови на великом еластичном столу, вежбе на брвну-ренском точку Може се претпоставити да су овако конципирани програми били преузети из школства и гимнастичког савеза и факултативно отворени према способности питомаца и војника, имајући у виду да се велика пажња посвећивала мерама безбедности приликом вежбања. Познато је да се реализација гимнастичког програма на справама озбиљније могла спроводити у војним школама због уједначености питомаца према способностима и бољих услова за рад. Обука из спортске гимнастике изводила се у академији са два до четири часа недељно (1970-1990), о томе се старала оформљена Катедра за физичко васпитање, а програм је реализован на просторима опремљеним справама - покривеним (сале) или откритим (летња вежбалишта, полигони).

Реформа и реорганизација српског војног школства од 1991. до 2000. године није имала већих измена у оквиру програма физичког васпитања, осим што је фонд часова био смањен са три на два часа недељно. Новом реформом од 2006/2007. до 2009. године, после проглашења независности Црне Горе и формирања **Републике Србије** (8. јуна 2006), дошло је до значајних измена у програму гимнастике Војске Србије. Програмски садржаји гимнастике, данас, класификовани су у пет група: вежбе без справа, вежбе у кретању, вежбе у паровима, вежбе са справама и вежбе на справама. Иако је настава физичког вежбања разноврсна (атлетика, полигони, борења, пливање, скијање, спортске игре), индикативно је да је, поред прве групе – „вежбе без справа“ (комплекс гимнастичких вежби, тј. 21 вежба обликовања), последња група – „вежбе на справама“ скоро потпуно редукована, јер су задржана само два садржаја - вежбе пењања уз конопац и

²⁵ Вајић, 2014, стр. 155-160, 211-212 и 251-253.

вежбе кретања по греди (равнотежа). У осталим групама које се дефинишу гимнастичким, припадају садржаји из простора антропомоторике.

Актуелност поменутог проблема, и још неких (циљеви и задаци, услови, безбедност у настави...), иницира довољно озбиљне разлоге да се надлежне и одговорне институције и појединци позову на позитивну аргументацију из досадашњих истраживања, и на до сада добре постигнуте резултате у теорији и пракси овог предмета у настави, и скрену пажњу не би ли се овај комплексан простор променио на боље и отклониле мањкавости. Иноватори наставних планова и програма требало би, на основу реформисане концепције наставе, да планирају примену познатих и у прошлости корисних гимнастичких садржаја у циљу остваривања позитивних утицаја вежбања у раду са војним припадницима: бар оних једноставнијих, основних вежби из акробатике (колути, став на шакама „звезда“...), вежби у вису и упору и променама висова и упора на справама (њихања, наупори, висови, саскоци...), лакших прескока (разношка, одбочка), такође и практичну примену истих у различитим условима (познато је колико је усавршавање вештина из гимнастике доприносило да се полигони препрека у оквиру војне гимнастике лакше и успешније савладавају, прим. аут.). Суштина је да се, поред осталог, већ дефинисаним стандардима у цивилном школству, могу унапредити настава и учење војних структура, јер недвосмислено прецизирају која знања и које вештине би требало да развијају током образовног процеса, све у циљу омогућавања ширег исказивања своје потенцијала у знањима и вештинама.

ЗАКЉУЧАК

Са ове временске дистанце може се закључити да се визија креатора, првих и потоњих, наставних планова и програма у војним школским институцијама, у доброј мери ослањала на гимнастику. Од 1839, када је почело слање војних питомаца Кнежевине Србије на усавршавање у иностранство, предмет физичко васпитање почео је да заузима значајно место у наставним плановима војног школства, а гимнастика је својим корисним програмским садржајима као окосница програма била врло примењивана. У временском периоду дугом више од пола века садржаји гимнастике периодично су мењани према специфичним захтевима надградње војних и стручно-специјалистичких вештина војних припадника. Данас, и поред чињенице да гимнастику прати позитивна аргументација са аспекта важности њене примене у наставном процесу, овог садржаја нема ни у минималном обиму. Фонд гимнастичких садржаја на справама, иако потребан младим генерацијама, у потпуности је редукован. То недвосмислено упућује на закључак да у процесу обуке питомаца и војника

изостају неопходни подстицаји и утицаји које обезбеђује ова базична активност - биолошки, здравствени, моторни, образовни, васпитни, хигијенски, превентивни, корективни, естетски, што у крајњем има озбиљне реперкусије. Резултати овог рада, као један прегледни истраживачки прилог, указују на то колико су пређашњи садржаји били респектовани у стручним круговима због позитивне функције на крајњи исход у настави и обуци. Изложена фактографија у овом раду могла би да скрене пажњу, односно, да буде повод надлежним стручним круговима у Министарству одбране Републике Србије и Војске Србије да се у догледно време на основу стручне експертизе предложи измене постојећих стандарда за оцењивање физичких способности војника на добровољном служењу војног рока и професионалних војних лица, команди јединица и војних установа, и с тим у вези и редефинише Упутство за физичку обуку – програмска средства и њихово планирање, припрема и провера извођења.

БИБЛИОГРАФИЈА

1. Архив Централне војне библиотеке Београд, инв. бр. 2304. НПП за 1,2,3,4. и 5. годину Ниже школе Војне академије. Београд: Аутографска радионица Војне академије, 1930.
2. Вајић, С. „Увођење, развој и реализација организационих облика физичког васпитања у Копненој војсци Југословенске народне армије у периоду 1945 – 1995. године”. Магистарска теза. Факултет спорта и физичког васпитања Универзитета у Београду, 2014.
3. Војна академија. *Споменица Војне академије 1850 – 1925. године*. Београд: Штампарска радионица Војске и Морнарице, 1925.
4. Војна академија. *Гимнастика*, наставни план и програм за прву годину Ниже школе Војне академије – 67. класа наставне 1939/1940. године). Београд: Аутографска радионица Управе Војне академије, 1939.
5. Војна академија. *Гимнастика*, наставни план и програм за трећу годину Ниже школе Војне академије – 65. класа наставне 1939/1940. године). Београд: Аутографска радионица Управе Војне академије, 1939.
6. Војни архив Министарства одбране Републике Србије, фонд ССНО, К-284, ф. 01, 001/001. *Програм физкултуре у Југословенској армији*. Београд: Наставно одељење Четврте управе ГШ ЈА, 1946.
7. Вукашиновић, Владан, Миљан Грбовић и Милинко Дабовић, „Примена спортске гимнастике у другим спортским гранама“, у *Дечији спорт, од праксе до академске области*, уредници Бранислав Јевтић, Јарослава Радојевић, Ирина Јухас, Роберт Ропрет. Београд: Факултет спорта и физичког васпитања, 2011.
8. Вукашиновић, Владан. *Соколство у Смедереву, 101 година соколства и 128 година гимнастике (1885-2013)*. Смедерево: самостално ауторско издање, 2013.

9. Гавриловић, Дејан. *Великан српскога спорта пуковник драгомир Николајевић*. Београд: самостално ауторско издање, 2011.
10. Глибоњски, Борђе. *Бимнастичке игре за Српске народне школе*. Нови Сад: Штампарија А. Пајевића, 1880.
11. Ђукић, С. "Страни утицаји на развој српске војне доктрине 1878 - 1918. године". Докторска дисертација. Филозофски факултет Универзитета у Београду, 2013.
12. Илић, Стефан и Слађана Мијатовић. *Историја физичке културе Кнежевине и Краљевине Србије, део 3*. Београд: Факултет физичке културе Универзитета у Београду, 2006.
13. Министарство војно. *Извод из пешачких правила*. Београд: Државна књигопечатна, 1867.
14. Министарство војно. *Упут за упражњавање гимнастике свију родова оружја*. Београд: Државна штампарија, 1875.
15. Министарство одбране. Генералштаб. Управа за обуку и доктрину. *Упутство за физичку обуку у Војсци Србије – Методика физичке обуке у Војсци Србије (прилог 1)*. Београд: Војна штампарија, 2011.
16. Перић, Драгана. "Настава физичког васпитања у Војној академији Копнене војске од оснивања до распада СФРЈ". Докторска дисертација. Факултет физичке културе Универзитета у Београду, 2000.
17. Петровић, В. Јован. „Српски олимпијски клуб (1910-1980)". *Физичка култура*, бр. 1 (1981): 75-76.
18. Стокић, Станојло. *Рекрутска школа, Ратник књ. II, св. VII*. Београд: Главни Генералштаб, Државна штампарија, Лист за војне науке, новости и књижевност, 1879.
19. Стокић, Станојло. *Мисли о вежбању пешадије и здружених родова војске у пољској – ратној – служби*. Београд: Службени војни лист, СВЛ број 11. 19. марта 1883.
20. Трујић, Никодије. „Мишић Живојин“, у *Сто биографија*, 3. св, грађа за енциклопедију физичке културе и спорта Србије, уредник Радивоје Марковић, 180-181. Београд: Комисија за историју, архив и музеј физичке културе Србије, 1974.
21. Трујић, Никодије. *Физичка култура у школама Србије у 19. веку*. Београд: Комисија за историју, Архив и Музеј физичке културе Србије, 1976.
22. Трујић, Никодије. „Степановић Степа“, у *Сто биографија*, 4. св, грађа за енциклопедију физичке културе и спорта Србије, уредник Радивоје Марковић, 275. Београд: Комисија за историју, архив и Музеј физичке културе Србије, 1976.

THE GYMNASTICS PROGRAM IN THE TRAINING OF MILITARY STRUCTURES OF SERBIA SINCE 1850

SUMMARY

Observing the development of physical training classes of the Army throughout history, from the Army of the Principality of Serbia to the Serbian Armed Forces of today, it can be said that, in addition to other program segments, gymnastics was the fundamental factor of physical exercise in the overall process of practical and military training. This development was accompanied by frequent changes in the realization of physical training (program contents, number of hours, methodical procedure, etc.), which again depended on the needs of the army, in other words, on the objective of the training - which was aimed at achieving optimal physical abilities for the performance of military duties in all circumstances. The first written facts about the use of gymnastics in the Army of the Principality of Serbia originate from the period of the founding of the Artillery School (in 1850, a predecessor of the Military Academy), where the basis of physical training consisted of the following contents: fighting, gymnastics, swimming, fencing and riding. A little later, in 1867, within the physical training, gymnastic exercises were performed and were the forerunners of today's morning workout, which is even today an integral part of the training of members of the Army of Serbia. The problem of this research work relates to the implementation of the development of gymnastics in the process of training from the Army of the Principality of Serbia to the Serbian Army. The aim of this paper is to indicate the permanent implementation of the contents of gymnastics in the educational process of military structures as well as temporary changes according to the specific requirements of the upgrading of military and professional-specialized skills of military personnel in view of research of relevant materials and data collected. A historical method was used in this study. Research results show the importance and role of gymnastics as a basis of physical exercise for the improvement of the physical abilities of soldiers as the basic element of combat readiness.

Key words: army, classes, gymnastics, programs, history, Artillery School, Military Academy

ПРОГРАММА ОБУЧЕНИЯ ГИМНАСТИКЕ ДЛЯ ВОЕННЫХ СТРУКТУР СЕРБИИ С 1850 ГОДА

АННОТАЦИЯ

Изучив историю развития организации физической подготовки в армии, начиная от армии времен Княжества Сербии до современных сербских Вооруженных сил, можно сказать, что наряду с другими составляющими, программы по гимнастике были основополагающим фактором физкультурных занятий в процессе практической и военной подготовки. В

истории развития армии произошло много изменений в реализации физической подготовки (в содержании программы, количестве часов, методических особенностях и т.д.) и сегодня она снова отражает потребности армии, что проявляется в целях подготовки, направленных на оптимальную реализацию физических способностей в процессе выполнения воинского долга при любых обстоятельствах. Первые факты, свидетельствующие о занятиях военнослужащих гимнастикой в армии Княжества Сербии, находят письменное подтверждение в период основания Артиллерийской Школы (в 1850 году, современное Военное училище), где содержание базовой физической подготовки заключалось в следующем: борьба, гимнастика, плавание, фехтование и верховая езда. Немного позже, в 1867 году, физическая подготовка представляла собой выполнение гимнастических упражнений, а сейчас это утренние тренировки, как неотъемлемая часть обучения военнослужащих Сербской армии. Данная статья рассматривает организацию занятий гимнастикой в процессе подготовки военнослужащих от времен армии Княжества Сербии до современной Сербской армии. Цель статьи – посредством соответствующих материалов и собранных научных данных показать, как последовательно реализуется содержание гимнастической подготовки военных подразделений в образовательном процессе, а также отразить изменения в соответствии с определенными современными требованиями к уровню развития военного искусства и формирования профессионально-специализированных навыков военнослужащих.

В исследовании использовался исторический метод. Результаты исследования подтверждают важность и роль гимнастики, как основы физических упражнений для совершенствования физических способностей солдат – главного элемента их боевой подготовленности.

Ключевые слова: армия, занятия, гимнастика, программы, история, Артиллерийская Школа, Военная Академия.

Примљено 30.3.2016.
Одобрено за штампу 18.5. 2016.